

Petar Bašić

EUHARISTIJSKO SLAVLJE

I. SLAVLJENJE RIJEČI

Od uvođenja novog misala prošlo je podosta vremena. Svi su veći narodi priredili po niz uvoda i komentara, svaki s nekim posebnim naglaskom. Mi smo bili u tome vrlo skromni. Pitanje je, ipak, bi li se eventualni propusti sada mogli nadoknaditi. Ovaj prilog to neće ni pokušati. Pretpostavit će određenu informiranost i pokušati samo na ponešto skrenuti pažnju. Ne namjerava potanje ulaziti ni u teologiju ni u povijest, no ni jedna ni druga neće biti zanemarene. Cilj je prvenstveno potaknuti određena pastoralna razmišljanja, a možda i sustavnija istraživanja.

1. Ustrojstvo službe riječi

Služba riječi u kršćanskoj liturgiji oblikovala se zasigurno po uzoru na službu u sinagogi ili čak pod njezinim izravnim utjecajem. Jednom oblikovana, gotovo se nije ni mijenjala sve do danas.

Glavni dio službe riječi nesumnjivo su biblijska čitanja. Ona nisu samo neko pomagalo za molitvu nego su i predmet slavlja. To se po sebi razumije, no ipak nije suvišno na to skrenuti pažnju jer, ako malo promatramo naša slavlja, zapaziti ćemo da su čitanja samo jedan od sastavnih dijelova, kao i svi drugi.

Crkva se ne zadovoljava naprosto čitanjem biblijskih tekstova već ih na neki način zaodjenjuje u obred. Tako ovdje nalazimo različite elemente ali svi sačinjavaju jedinstvenu cjelinu. Svaki element ima svoje mjesto i svoju važnost te pridonosi tome da cjelina dobije svoju nutarnju dinamiku.

Ako cijeli misni obred promatramo kroz povijest, lako ćemo zapaziti kako su povremeno „sporedni“ dijelovi prekrili glavne, umjesto da ih istaknu. Najnovija liturgijska obnova nastojala je staviti sve na svoje mjesto. Izvedba toga plana bila je, međutim, na različite načine uvjetovana te je koji put ostala nedorečena. Bilo bi zanimljivo pokušati otkriti smjer kojim se pošlo. To je nužno da se izbjegne određena nivelacija, gdje bi nam sve bilo jednako i gdje bismo se samo umjesto

starih rubrika služili novima. Zato je slobodno kritički vrednovati ono što nam je liturgijska obnova donijela, a vrednovanje je onoliko objektivno koliko se uzmu u obzir različiti elementi: povijesno-teološki te pastoralna funkcionalnost.

Promatrajući stvari s „lingvističkog” gledišta, može se reći da je služba riječi uređena po teološkom načelu, a to je dijalog Boga i njegova naroda.¹ Riječ okuplja i stvara narod (usp. mnoge primjere u SZ!), potom narod odgovara molitvom i drugim izričajima vjernosti Savezu. Zanimljivo bi bilo analizirati koliko je to vidljivo u današnjem obredu i koliko je izričaj prilagođen današnjim kulturama.² Ipak, osnovno nam je ustrojstvo predano i ne možemo ga mijenjati. Možemo samo tražiti način da ga učinimo jasnijim, unoseći različite naglaske.

Crkva se u liturgiji ne zadovoljava samim čitanjem. Ona s Biblijom postupa drugačije: svečano je naviješta, mistagoški je tumači i sve to unosi u određeni obredni okvir.

2. Iskustvo riječi danas

Sadržaj euharistije od davnine je u svijesti Crkve prisutan i prenošen na dva načina: s jedne strane putem liturgijskog slavljenja i s druge strane putem doktrine i teološke refleksije. No, ta su se dva područja vrlo rano počela razilaziti, pri čemu je teološka refleksija više zalazila na stranputicu. U zadnje vrijeme dosta se pokušava da se te dvije razine crkvene svijesti dovedu u sklad, što je vrlo pohvalno ali ne i bez određene opasnosti.

Riječ Božja u liturgiji dobila je svoje mjesto i u teološkim razmišljanjima. Posebno je otkrivena uska veza između sakramenta (svakoga) i Riječi, što je u liturgiji od prvih stoljeća najjasnije izlazilo na vidjelo u euharistijskom slavlju. Na razini refleksije i doživljavanja to, na žalost, još nije dovoljno ušlo u općecrkvenu svijest. Na ovim stranicama nije moguće ulaziti u pojedinosti, zainteresirani mogu lako doći do sustavnih rasprava o tome.³

Konstitucija o liturgiji *Sacrosanctum Concilium* br. 7 govori o Kristovoj prisutnosti u bogoslužju te kaže: „Prisutan je u svojoj riječi, jer on govori kad

1. Usp. L. DELLA TORE, *La messa. Celebrare comprendere vivere. Rito significato comportamento*, Rim 1981, 51 – 61.

2. Usp. zanimljive napomene o tome u: A. J. CHUPUNGO, *L'adattamento liturgico nell'Ordo Missae: principi e possibilità*, u: *Anàmnesis* 3/2, Casale 1983. 311-312 (cijeli članak 289 – 317).

3. Najprije valja spomenuti *Praenotanda* uz novi *Ordo lectionum Missae* (v. bilj. 16), gdje nalazimo potpun i vrlo bogat teološko-liturgijski uvod u novi lekcionar. Od literature na hrvatskom jeziku na prvo mjesto dolazi nesumnjivo *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*, Zagreb 1973, 135 – 310 (prilozi različitih autora, s osnovnom literaturom uz pojedina poglavlja); korisno je spomenuti još jedno sadržajem i literaturom vrlo bogato djelo: T. FEDERICI, *La parola proclamata celebrata e mistagogia*, Rim 1979 (to je ustvari 16. sv. vrlo opsežnog djela „Bibbia e Liturgia” koje je pisac zamislio u 24 sveska; do sada objavljivano ciklostilom za studente Liturgijskog instituta).

se u Crkvi čita Sveto pismo.” Ipak se kao najviši stupanj prisutnosti (*maxime*) ističe prisutnost pod euharistijskim prilikama.

Jedan drugi papinski dokument, enciklika *Mysterium fidei*, donosi važno pojašnjenje. Braneci tradicionalnu vjeru Crkve u Kristovu prisutnost u euharistiji, enciklika kaže: „Ta se pak prisutnost [u euharistiji] ne naziva 'stvarnom' u isključivom smislu, kao da druge ne bi bile stvarne, nego u posebnom značenju riječi.”⁴

Ta značajna tvrdnja gotovo je posve zanemarena i, nažalost, vrlo je malo utjecala na liturgijsku teologiju i praksu. Što je zapravo papa htio reći? Ponajprije, priznaje i druge „stvarne” prisutnosti (množina!) osim euharistijske, usprkos tome što je euharistijska prisutnost nešto posebno u usporedbi s drugima — u njoj je, naime, u pitanju i promjena „supstancije”. To ipak ne znači da je euharistijska prisutnost „stvarnija” od drugih ili da su druge manje „stvarne” od nje. Nije, čini se, u pitanju intenzitet prisutnosti nego samo način.⁵

Ipak, kao da su teološki naglasci tog dokumenta imali premalo odjeka na teologiju i na praksu. Jer ako se ozbiljno povjeruje da je Krist „prisutan u svojoj riječi”, da „on govori kad se u Crkvi čita Sveto pismo” (SC 7), da govori „sada-ovdje-nama”, mnogo bi se toga u praksi moralo promijeniti, iskustvo riječi u liturgiji moralo bi biti posve novo. Prvenstveno bi se to moralo odraziti na homiliju, jer kako se može zamisliti homilija koja bi govorila o nečemu drugom a ne o onomu što je sam Krist upravo govorio (još nešto usput: ne omalovažava li se ta Kristova riječ ako se po našim crkvama još uvijek ispovijeda dok Krist govori?).

Na kraju valja spomenuti još jedan dokument koji, nažalost, nije dovoljno zapažen. To su „Prethodne napomene” (*Praenotanda*) novog lekcionara (2. izd).⁶ Dokument je u cjelini teološki vrlo bogat, no kad je u pitanju tema koja nas ovdje zanima, stječe se dojam da se Kristova prisutnost u liturgijskom navješćanju riječi ne naglašava dovoljno, kao da postoji određeni strah da će se time umanjiti važnost euharistijske prisutnosti.

3. Razmišljanja uz novi lekcionar

Koliko je prethodni lekcionar bio siromašan, općenito je poznato a to i Sabor na neki način priznaje naredbom da se „svestranije otvore biblijske riznice” (SC 51).⁷ Naredba je u potpunosti ostvarena jer se danas u liturgiji upotrebljava gotovo sav biblijski tekst.

4. „Quae quidem praesentia 'realis' dicitur non per exclusionem, quasi aliae 'reales' non sint, sed per excellentiam. . .” (AAS 57/1965, str. 764).

5. Usp. S. MARSILI, *La liturgia, momento storico della salvezza*, u: *Anàmnesis* I, Casale 1974, 93 — 95 (cijeli prilog 31 — 156).

6. *Praenotanda*, u: *Ordo lectionum Missae, Editio typica altera*, Libreria Ed. Vaticana 1981, str. XI — LII. Latinski i talijanski tekst objavljen je također u: *Enchiridion Vaticanum*, sv. 7, Bologna 1982, str. 922 — 1024; sam latinski u: *Notitiae* 17/1981, str. 317 — 409, a sam talijanski u *RL* 70/1983, 720 — 757.

7. U SC 35,1 još je to jasnije izrečeno: „Neka se u svetim slavljinama obnovi obilnije, raznovrsnije i prikladnije čitanje Svetoga pisma.”

Nema nikakve sumnje da je današnji lekcionar najbolji od dosadašnjih. To je i posve naravno s obzirom na ozbiljnost kojom se prišlo poslu. Ponekad se međutim čuju ili pročitaju tendenciozne i neobrazložene optužbe protiv rada na izradi lekcionara pa je dobro prisjetiti se osnovnih činjenica.⁸ Izrada misnog lekcionara povjerena je radnoj skupini II, sastavljenoj od bibličara, liturgičara, katehitičara i pastoralaca.⁹ Oni su najprije proučili sve poznate lekcionare zapadnih liturgija te 15 lekcionara istočnih Crkava i dva reformiranih Crkava 17. stoljeća (praktički, prikupljeni su svi rezultati istraživanja posljednjih stotinjak godina). Zatim je trideset i jednom bibličaru povjeren zadatak da iz pojedinih biblijskih knjiga izaberu odlomke koje smatraju prikladnima za liturgijsku uporabu, da naznače za pojedine odlomke kojemu liturgijskom vremenu ili blagdanu najviše odgovaraju te da naznače tekstove koje bi eventualno trebalo izostaviti.¹⁰ Njihovi su nacrti poslani različitim stručnjacima, uglavnom specijalistima za katehezu i pastoral (bilo ih je ravno sto). Od njih su stigli odgovori koji su sačinjavali oko 2.500 kartica. U međuvremenu je započet niz posebnih istraživanja. Najbolji stručnjaci (i izvan radne skupine) pozvani su da obrade pojedine teme. Zatim su pojedini članovi dobili zadatak da izrade nacrt manjih dijelova lekcionara. Nakon je, nakon napornog i strpljivog dvogodišnjeg rada, izrađen prvi nacrt cijelog lekcionara i predstavljen na generalnoj skupštini *Consiliuma*. Najviše se raspravljalo o obvezatnosti triju čitanja i o godišnjem krugu čitanja (jedan ili više?). Obvezatnost triju čitanja i višegodišnji krug lako su prihvaćeni, trebalo je još izabrati između trogodišnjeg i četverogodišnjeg kruga. Nakon određenih nagodbi prihvaćen je gotovo jednodušno (jedan ostao protiv) trogodišnji krug. Nakon svega toga nacrt je predstavljen papi (10. studenog 1966, *relator* C. Vagaggini). Na temelju tog nacrta objavljen je, u svesku od 474 strane, „pro manuscripto”, *Ordo lectionum pro dominicis, feriis et festis sanctorum* i poslan na konzultaciju biskupskim konferencijama, sudionicima prve sinode biskupa te stručnjacima za bibliju, liturgiju, katehezu i pastoral, njih ukupno 800, predloženih od biskupskih konferencija. Na osnovi njihovih odgovora radna je skupina u siječnju 1968. započela temeljnu reviziju nacrta koja je završena tek u svibnju 1969. i podnesena papi za odobrenje. Na kraju ovog pregleda¹¹ zanimljivo je pogledati papin odgovor, gdje je prilično vjerno izraženo ponašanje Pavla VI:

„Nije nam moguće, u ovom vrlo kratkom vremenu koje nam je naznačeno, dobiti točan i potpun pregled ovoga novog i opsežnog *'Ordo Lectionum Missae'*. Ali osigura-

8. Za sustavnije proučavanje najsigurniji je vodič *Elenco degli „Schemata” del „Consilium” e della Congregazione per il Culto Divnino (marzo 1964 – luglio 1975)*, a cura di Piero Marini, u: *Notitiae* 18/1982, str. 453 – 772, gdje se nalaze osnovni podaci i upute gdje se mogu naći sve pojedinosti dostupne javnosti. Za bržu konzultaciju vrlo je korisno: A. BUGNINI, *La riforma liturgica (1948 – 1975)*, Rim 1983, gdje se nalazi mnogo pojedinosti i gdje se dobro vidi cijelo ozračje rada na stvaranju novih liturgijskih knjiga.

9. Skupinu su sačinjavali ovi stručnjaci: G. Diekmann (*relator*, kasnije ga zamijenio C. Vagaggini), G. Fontaine (tajnik), H. Schurmann, P. Jounel, P. Massi, E. Lanne, H. Kahlefeld, J. Feder, A. Rose, A. Nocent, A. M. Roguet, K. Tilmann, H. Oster, J. Gaillard, H. Marot, L. Deiss. (usp. A. BUGNINI, *n. dj.* str. 404, bilj. 12).

10. Za imena i podjelu posla usp. *n. dj.* 407, bilj. 17.

11. Opširnije *n. dj.* 401 – 419.

ni povjerenjem u stručne i pobožne osobe koje su ga dugim istraživanjem pripravile i povjerenjem što ga dugujemo Svetom zboru za bogoštovlje koji ga je s toliko vještine i brižljivosti ispitao i sastavio, rado ga odobravamo, in nomine Domini".¹²

Najznačajnija novost novog lekcionara jesu trogodišnji ciklus (A B C) i tri čitanja za nedjelje i svetkovine.¹³ Jedno čitanje treba da bude iz SZ, jedno iz apostolskih spisa i jedno iz evanđelja. Time se izražava jedinstvo povijesti spase-nja: najava (SZ: povijesna, proročka i mudrosna riječ), punina (Krist: ispunjenje povijesne, proročke i mudrosne riječi) i prvi rezultati te punine u povijesti Crkve (apostoli: naviještaju Kristov događaj, ostvarenje starozavjetnog najveštaja).¹⁴ No, utvrđivanje kriterija za izbor čitanja nije bilo lako. U primjedbama s terena najčešće je spominjana homogenost svih čitanja. Bilo je čak prijedloga da se čitanja slože posve tematski prema određenim događajima u čovjekovu životu. Tako bismo dobili npr. „nedjelju vjere”, „nedjelju nade”, „nedjelju razboritosti”. . . To je međutim odlučno odbačeno, s obrazloženjem da liturgija nije kateheza ni tečaj biblijske teologije, nego slavljenje Kristova otajstva. No, i egzegeti su imali razloga da se tome usprotive. Ako bi se biblijska čitanja tražila prema određenoj temi i stavljala u unaprijed stvoren okvir postojala bi veća opasnost da se biblijskim tekstovima pripiše i ono što oni u stvari ne kažu. Moramo ipak konstatirati da je misao o tematskim nedjeljama, na žalost, još uvijek živa.

Za liturgijska vremena i blagdane čitanja su birana tematski. Za nedjelje kroz godinu uzeta je *lectio semicontinua*. Kao osnova svakom od tri ciklusa uze-to je po jedno sinoptičko evanđelje. Ivan je po tradiciji ostavljen za božićno, ko-rizmeno i uskršno vrijeme a u godini B dopunjava Marka koji je najkraći. Za evanđelja i druge novozavjetne spise usvojena je tzv. *lectio semicontinua*. Za to je bilo važnih razloga ali je to stvorilo i različite teškoće, prvenstveno s obzirom na međusobnu harmonizaciju pojedinih čitanja. Vidjelo se da potpuna harmoni-zacija nije moguća te se pomirilo s time da se usklade samo dva čitanja, staroza-vjetno i evanđeosko. Najprije su razdijeljeni evanđeoski tekstovi a zatim su im pronađeni odgovarajući starozavjetni tekstovi. Drugo je čitanje ostalo samostal-no i uzima se iz pojedinih knjiga susljedno, s time da se ponešto preskoči. Tako je u nedjelje kroz godinu, te ako postoji harmonizacija svih triju čitanja, ona je samo slučajna. Mnogi propovjednici i sastavljači propovjedničkih pomagala nisu uočili takvu rasporedbu te na svoj način forsiraju tekstove i traže zajedničku te-matiku i ondje gdje je nema ili pak komentiraju sva čitanja pojedinačno i ne traže-ći među njima neku vezu. Ipak se mora priznati da postoje objektivne poteškoće, no o njima će biti nešto više riječi kad se bude govorilo o homiliji. Ovdje bi valjalo spomenuti neka pitanja što su izišla na vidjelo pri sastavljanju novog lekcionara.

12. *N. dj.* 415.

13. Ovdje ostavljamo po strani svagdašnji lekcionar (koji je, na žalost, posve neovisan o nedjeljnom), te svetačke, prigodne i obredne lekcionare koji imaju vlastite zakonitosti, s tematskim (tj. ideološkim) čitanjima. Svagdašnji lekcionar slijedi *lectio semicontinua* te se preporuča da se taj slijed što manje prekida, tj. da se ta čitanja uzimaju kadgod nema vlasti-tih.

14. Redoslijed je komentiranja, kako ćemo vidjeti, ipak drugačiji.

Iako je ovaj lekcionar nesumnjivo najbolji do sada, stručnjaci će mu naći po koju zamjerku ili nešto o čemu bi se još moglo raspravljati. Tako npr. mnoge egzegete ljuti poneki početak ili završetak pojedinog odlomka. Prema njima, odlomak bi, s obzirom na cjelinu, morao početi ili završiti upravo nekim izostavljenim retkom. Oni su četsto u pravu i nešto bi se dalo popraviti bez velike muke. Treba ipak imati na umu da se izostavljanjem nekih tekstova najčešće htjela izbjeći prevelika dužina (ponegdje je ostavljena mogućnost izbora kraće ili duže verzije). Katkada se ipak načinom skraćivanja htio postići i drugi cilj. Tekstu se htio dati određeni liturgijski smisao, ponešto različit od onoga koji bi imao s izostavljenim recima. Egzegete uglavnom sumnjičavo gledaju na takav postupak s nadahnutim tekstom. Zato bi danas, kada egzegeza čini osnovu za čitanje Svetog pisma, takvih slučajeva moralo biti što manje i u novom su lekcionaru oni zaista svedeni na minimum. Liturgija, međutim, ima i drugi način da dadne biblijskim tekstovima poseban ton, poštujući objektivno značenje koje tekstu predlaže egzegeza. Jedan primjer može rasvijetliti tu činjenicu. Uzimamo zgodu o Zakeju, cariniku, i njegovoj želji da vidi Isusa (Lk 19,1-10). „Opravdano je proučavati taj tekst po najstrožim zakonima egzegeze; štoviše, to je i nužno. Ipak, liturgijsko čitanje istoga teksta nešto je drugo. Drugo, dakle, mora biti i homilija koja ga tumači. Homilija, naime, ne smije biti egzegeza teksta već izlaganje u okviru slavlja koje vodi euharistiji. S teološkog gledišta, evanđelje po sebi nudi mnoge teološke vidove, ali ako se taj odlomak upotrijebi na dan posvete crkve, naglasak se stavlja na Isusov dolazak u Zakejevu kuću i upravo je zbog toga i izabran. Zanimaraju se drugi vidovi, sporedni u odnosu prema ovome. Ako isti odlomak čitamo na 31. nedjelju *kroz godinu*, starozavjetno čitanje (Mudr 11,23 – 12,2) stavlja nas pred dugu Božju strpljivost kojom čeka obraćenje ljudi. Ovaj put treba da obratimo pažnju ne toliko na Kristov dolazak u Zakejevu kuću koliko na njegov hod u vjeri. Krist ga je vidio; Zakejeva želja da vidi Isusa već je dar. Krist odgovara na to Zakejevo traženje a ovaj izlazi na put obraćenja i izlaže pred Kristom svoje obraćeničke naume. S druge strane, sveti nam Pavao, u drugom čitanju (2 Sol 1,11 – 2,2), objašnjava kako nas Bog neprestano zove i nastoji oživjeti našu vjeru. Liturgijski navještaj evanđelja ne želi dati iscrpno značenje predloženog čitanja. Prvo nam čitanje, a koji put i drugo, naznačuje poseban naglasak koji liturgijski navještaj želi dati evanđeoskom odlomku. Homilija, očito, ne bi smjela biti egzegeza teksta, nego bi se morala usredotočiti na posebnu točku koju predlaže kontekst slavlja”.¹⁵

Posebno je liturgijsko značenje evanđelju načešće dano stavljanjem evanđeoskog teksta u odnos sa starozavjetnim čitanjem. Taj je odnos različito izražen i uglavnom je dosta širok, a shematski bi se mogao prikazati ovako:

1) Tekst SZ-a razlaže neki navod u evanđelju. Najjasniji je primjer za to 27. nedjelja B: Marko kao zaključak navodi rečenicu: „Stoga će čovjek ostaviti oca i majku, da prione uza svoju ženu i dvoje njih bit će jedno tijelo”, što se opširnije razlaže u prvom čitanju (Post 2,18-24);

15. A. NOCENT, *La lettura della Sacra scrittura*, u: *Nelle vostre assemblee*, sv. 1, Brescia 1975, 231 – 232 (tekst se ne nalazi u hrv. izd.).

2) Tekst SZ oprečan je evandeoskom ili od njega nadiden. Kao primjer za to može se navesti 30. nedjelja A: ljubav prema bližnjemu u SZ (Izl 20,22-26) nasuprot ljubavi prema bližnjemu u NZ (Mk 22,34-40);

3) Jedinstvenost opće tematike – evanđelje potvrđuje starozavjetni tekst ili je njim nadahnuto. Usp. npr. 4. nedjelju A: najava skromna i pravedna naroda (Sef 2,3; 13,12-13); Isus hvali takve u blaženstvima (Mt 5,1-12a);

4) Starozavjetni tekst daje poseban ton evanđelju. Primjeri za to su najbrojniji a nama je za ilustraciju dovoljan i ovdje jedan, 32. nedjelja A: Mudrost nalaze oni koji je traže (Mudr 6,12-16); Prispodoba o mudrim djevicama (Mt 25,1-13);

5. Evandeoski tekst proglašuje ispunjenje navještaja u starozavjetnom tekstu, npr. u 16. nedjelji B: Bog istinski pastir Izraela (Jr 23,1-6); isto Isus za svoje (Mt 6,30-34).

U pitanju dužine načelno je prihvaćeno da doktrinalni tekstovi budu kraći a da pripovjedni mogu ostati duži. Raspravljalo se i o tome treba li izostaviti neke tekstove koji su teško shvatljivi vjernicima. Odlučeno je da se iz patoralnih razloga izbjegava čitanje posebno teških tekstova u nedjelje i na svetkovine.

Na kraju se, kao zaključak, može još jedanput ponoviti da je naš sadašnji lekcionar najbolji što ga je ijedna Crkva ikada imala. Prilikom njegove izrade spominjan je kao ideal zajednički lekcionar za sve kršćane. Ako bi to trebao postati neki od već postojećih, ovaj bi naš nesumnjivo imao najviše izgleda. Nimalo ne iznenađuje što su ga već prihvatile neke reformirane Crkve.

4. Homilija – mistagoško naviještanje riječi

Nakon razmišljanja o novom lekcionaru nameće se pitanje: Nisu li „biblijske riznice” ipak pre naglo i preobilno otvorene? Ne nadilazi li to moć shvaćanja prosječnog propovjednika? Ako malo poslušamo propovijedi i prolistamo propovjednička pomagala, lako ćemo zapaziti da poteškoće nisu imaginarne, da pojedinci tumače biblijska čitanja vrlo različito a ima i onih koji im pripisuju mnogo toga što ne sadrže. Razlike su tolike da to pomalo i zabrinjava.

Nedavno je španjolski liturgijsko-pastoralni časopis *Phase* objavio prilog u kojemu su prikupljene anegdote iz propovijedi (koje, naravno, nisu izrečene kao anegdote), iz čega se dobro nazire mentalitet i pristup prosječnog propovjednika. Kod nas bi takvih anegdota možda bilo i više, ja ću spomenuti samo jednu radi ilustracije: Na 27. nedjelju A kada se čita prispodoba o vinogradarima ubojicama (Mt 21), jedan je propovjednik započeo otprilike ovako: „Sada je vrijeme berbe pa nam i današnje evanđelje govori o vinogradu i o vinogradarima. . .” Da se međutim kojim slučajem u godinama B i C čita ista prispodoba iz Mk i LK, taj bi propovjednik bio na mukama jer bi „berba”, zbog *lectio semicontinua*, morala biti u neko drugo doba godine.

Mora se ipak priznati da oni koji bi nešto htjeli i koji nešto pokušavaju nailaze na objektivne poteškoće. Dobar egzegetski vodič nesumnjivo je nezaobilazno pomagalo, no nedovoljno jer trebalo bi otkriti i liturgijski vid biblijskih čitanja ili motiv njihova izbora te ih protumačiti u tom kontekstu, nesumnjivo pretpostavljajući i uvažavajući sadržaj koji im otkriva egzegeza; drugim riječima, polazeći od iskustva određene zajednice pokušati naći primjenu biblijskog teksta „ovdje-sada-za nas”. Zasiurno bi bilo dobro da je Komisija koja je izradila novi lekcionar kratko izložila i sadržaj određenog slavlja.¹⁶ No kako to nije učinjeno, svatko se snalazi kako zna, služeći se najraznovrsnijim pomagalima pa čak i „pomagalima”.¹⁷

Pogledajmo najprije što o homiliji kažu službeni dokumenti Crkve. Jednu od najznačajnijih tvrdnji nalazimo već u SC 35,2 gdje se kaže da je homilija¹⁸ „dio liturgijskog čina”.¹⁹ Time je rečeno vrlo mnogo, gotovo sve. Pretpostavlja se da homilija ne prekida liturgijski čin već da se zgodno uključuje u njegov prirodni tok te ne samo približava vjernicima naviještenu riječ nego, i nadalje, povezuje i ujedinjuje službu riječi s euharistijskom službom što slijedi. Homilija ima tešku zadaću da učini most između riječi i života, da riječ učini razumljivom kako bi se mogla prihvatiti i živjeti. Prihvaćena riječ traži obraćenje, vjeru, ljubav, euharistiju. . . i potiče na nov dosljedan život. Mistagoška homilija polazi dakle od života i ide k životu.

Homilija je dugo bila zanemarena, a kriza još nije prošla. Govoreći o krizi homilije, talijanski bibličar i liturgičar T. Federici naziva je „istinskom kritičnom točkom sadašnje biblijsko-liturgijske obnove u Crkvi”,²⁰ i ovako to obrazlaže:

„a) Rijetko se može čuti homilija koja propovijeda samo riječ Božju i svu riječ Božju i liturgiju dana.

b) Različita zastranjivanja u mistagoškoj homiliji postala su, na žalost, pravilo: pouke, pedagogizmi, različiti didaskalizmi i moralizmi – tim opasniji što više niječu da su to – politicizmi, najrazličitija osporavanja. Pa i same 'teme' koje crkvene vlasti nalazu na posve stran način, nedostojan slavljenja Kristova otajstva – kako nametnuti 'dan ovoga ili onoga' koji ne ostavlja traga nego samo uznemiruje vjernike; ili dragocjenom, nezamjenjivom korizmenom vremenu pripisati tematike kao npr. 'ljubav', čineći tako od njega nešto otrcano, banalno, postvareno?

c) Homiliji dakle, kao posebnoj književnoj vrsti s vlastitom i neotudivom 'osobnosti', oduzima se njezino mistagoško obilježje, da bi se okrenula izvanslavljeničkim cilje-

16. Tako je učinjeno za neka slavlja koja predvodi biskup, npr. ređenja; biskupi to međutim najčešće naprosto pročitaju, premda je to samo sadržaj onoga što bi trebalo reći (zato stoji „ovim ili sličnim riječima”).

17. Koliko mi je poznato, na hrvatskom postoji barem 7 – 8 potpunih nizova homiletskih pomagala, po kvaliteti vrlo različitih. Gledajući neka, čovjek požali što se dragocjena sredstva nisu bolje uložila. Bilo bi zanimljivo kad bi se netko odvažio kritički i argumentirano vrednovati sva ta izdanja . . .

18. Radije upotrebljavam riječ „homilija” jer „propovijed” više podsjeća na starinske i još ne posve prevladane neliturgijske i protuliturgijske govore u liturgiji.

19. Sažetak svega što o homiliji kažu službeni crkveni dokumenti i još poneki novi naglasak nalazimo u *Praenotanda* drugog izdanja *Ordo lectionum Missae* (v. bilj. 6).

20. T. FEDERICI, *n. dj.* str. 8.

vima. I sama naredba da se umjesto liturgijske mistagoške homilije čitaju različite 'okružnice' ili drugi dokumenti izrazito je protiv zakona Crkve, svečano proglašanih i još svečanije potvrđenih u mnogim dokumentima tako jasnim i tako dalekovidnim. . .".²¹

Kao dopunu ovome možemo navesti definiciju propovijedanja kako ju je formulirao Karl Barth:

„1. Propovijedanje je riječ Božja koju on sam izgovara. Bog se služi, po vlastitoj volji, službom čovjeka koji s pomoću biblijskog teksta u njegovo ime govori svojim suvremenicima. Taj čovjek tako odgovara na poziv koji je primio u Crkvi, a Crkva tim pozivom vrši poslanje koje joj je vlastito.

2. Propovijedanje proizlazi iz naredbe dane Crkvi da službom određenog čovjeka, pozvanog na tu zadaću, služi riječi Božjoj. Za tog čovjeka u pitanju je navještanje suvremenicima onoga što bi oni morali čuti od samoga Boga, tumačeći – govorom koji čovjek slobodno oblikuje – biblijski tekst koji se njih osobno tiče”.²²

Mnogim će se katolicima ovakav govor, nesumnjivo, učiniti kao preveliko veličanje propovjednikove riječi i određeno približavanje pretenzijama reformacije koja je svu djelotvornost pridavala riječi Božjoj. Ali u stvari nešto je slično predlagano za SC 7, što međutim nije ušlo u konačni tekst. Govoreći o Kristovoj prisutnosti u bogoslužju, u izrazu „kad se u Crkvi čita Sveto pismo” iza riječi „čita” bilo je dodano „i tumači”. Izraz je izostavljen, vjerojatno ne toliko stoga što bi bio kriv nego prije zato što bi među katolicima mogao izazvati zabunu.²³

U razmišljanjima uz lekcionar iznesene su osnovne poteškoće vezane uz homiliju. Ovdje se može dodati jedna metodološka pojedinost: navještaj slijedi jedan redosljed (SZ, apostolsko čitanje, evanđelje) a mistagoška homilija drugi (Krist, SZ, NZ i život Crkve). Krist je u središtu povijesti spasenja pa je tako i u slavlju, posebno u mistagoškoj homiliji: polazi se od Krista, sve vodi knjemu i upućuje na nj.²⁴

21. *N. mj.* Sve što je tu rečeno gotovo je podjednako važno. Ja bih se ipak osvrnuo samo na jedno, na „tematske nedjelje”. Kad je riječ o homiliji, najgore je u svemu tome, čini mi se to što za neke pastoralne radnike problem i ne postoji. To može biti zbog dva razloga: ili nisu dovoljno upućeni u duh liturgijske obnove ili zbog lijenosti radije pročitaju neku „poruku” negoli da spremaju mistagošku homiliju. Za one koji problem uviđaju postoji jedno rješenje. A. Nocent, pozivajući se na rubrike starih *Ordines*, ovako predlaže: održati normalnu homiliju vezanu za čitanja a zatim, prije blagoslova i otpusta, pozvati vjernike da sjednu i govoriti im o temi koja je predložena u mjesnoj Crkvi (usp. A. NOCENT, *Storia della celebrazione dell'eucaristia*, u: *Anàmnesis* 3/2, Casale 1983, str. 212).

22. K. BARTH, *La prédication de l'évangile*, Neuchatel 1961. g.

23. Ipak nešto slično o Kristovoj prisutnosti kaže Pavao VI. u enciklici *Mysterium fidei*: „Alia quidem ratione, verissime tamen, praesens adest Ecclesiae suae predicanti. . .” (AAS 57/1965, str. 763).

24. Ovdje valja spomenuti dobar liturgijski vodič za nedjeljnu i blagdansku euharistiju: A. NOCENT, *Célébrer Jésus – Christ. L'année liturgique* (7 sv.), Paris 1975 – 1977 (prevedeno na različite jezike). Pisac donosi opširne teološko-liturgijske uvode u pojedina liturgijska vremena te pouzdan egzegetsko-liturgijski komentar biblijskih čitanja, vodeći računa i o drugim tekstovima. – Među drugim važnim pomagalima jedno zaslužuje osobitu pažnju jer je do sada jedinstveno takve vrste: *Il Messale romano del Vaticano II. Orazionale e lezionario*, Leumann (Torino) 1981 – 1984 (2. sv., ukupno 1284 str.; djelo 18 talijanskih i drugih autora).

Na kraju se može postaviti i pitanje govora. Kojim se govorom služiti u homiliji? Nitko ne dovodi u sumnju da postoje različiti načini govora: znanstveni, književni, govor sredstava društvenog priopćavanja. . . Bilo bi nerazborito nijekati liturgiji pravo na vlastiti govor.²⁵ Ipak, i u liturgiji postoje različite književne vrste i jasno je da to traži određeno prilagođivanje i različitost govora.²⁶ Neki su protiv prevelike ozbiljnosti, posebno u slobodno oblikovanom govoru, što poistovjećuju s „ukočenošću”, te uvode u liturgiju, posebno u homiliju, govor koji je familijarniji, bliži ljudima, pa čak i s primjesama humora. Drugi, možda da ostave dojam spontanosti, namjerno lome rečenicu, uvode zastajkivanja i sl., što može imati određeni efekt ali teško je u tome ne pretjerati i ne podleći lošim navikama kao što su prečesta upotreba (slušateljima nerazumljivih) fraza, ponavljanje istoga a maloga broja riječi i izričaja i sl. Takav govor ne samo ne privlači pažnju nego je uspavljuje te posvema promašuje svoju svrhu. Umijeće govora ipak je samo pomoćno sredstvo, iako nužno. Na prvom je mjestu jasnoća onoga što treba reći i osobno uvjerenje u ono što se govori (slušatelji će to lako zapaziti). Stari su to dobro znali: *Rem tene, verba sequentur* (poznaš li sadržaj, riječi će doći same).

5. Zaključne misli

U samom je naslovu istaknuto da se radi o *slavljenju* riječi. Znamo međutim iz iskustva kako to teško postizemo. Često nam se čini da riječi prođu iznad nas i ne ostavljajući traga. Ponegdje se traže novi putovi, ali novost brzo prestane biti novost, liturgija riječi ne uspije ostati ono što bismo htjeli. No, ipak, nije li možda nešto krivo u cijeloj toj postavci?

Prisjetimo se da su biblijska čitanja u liturgiji dio obredne cjeline. I riječ postaje obred. Sadržaj i razumljivost, iako važni, nisu ipak jedini važni. Cijeli obred ima jedinstven ritam koji ne bi smio biti znatnije poremećen a to bi se učinilo ako bi bilo koji dio postao nerazmjernan prema cjelini (usp. npr. homiliju koja bi bila preduga ili koja bi se pretvorila u raspravu ili moraliziranje te poremetila blagdanski osjećaj).

Monotonija ovdje nije nužno nedostatak, u svakom slučaju nije sinonim za dosadu. Naprotiv. Neke nam stvari upravo ponavljanjem postaju bliske i drage.

25. O tome kratko govori P. BAŠIĆ, *Liturgijska prilagodba: između teologije i kulture*, u: SB 25/1985, 2. 94 – 95 (cijeli čl. 91 – 107).

26. Možda bi se mogle razlikovati barem dvije izvanjske okolnosti prema kojima bi se mogao prilagoditi sam govor u homiliji. U velikim crkvama gdje je između predvoditelja i zajednice velika udaljenost koja se ne može poništiti (a to ne treba silom ni činiti) i gdje se homilija drži s ambona, propovjednik će možda radije upotrijebiti svečaniji govor, s biranim riječima i dotjeranim rečenicama (u tome mnogo možemo naučiti od televizijskih komentatora). To će ujedno ostaviti dojam ozbiljnosti sadržaja o kojemu se govori. U slavlju s manjim skupinama može se međutim činiti prirodnijim da propovjednik sjedi i da govori na malo familijarniji način, no pogrešno je ako netko misli da ljepotu jezika smije posve zanemariti. U svakom slučaju, šaljiv ton uvredljiv je za homiliju u svim okolnostima.